

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

1. ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
2. ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์
3. องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์
4. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์
5. กระบวนการคิดสร้างสรรค์
6. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์
7. ทักษะทางการคิดที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์
8. ลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์
9. แนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
10. ประเภทของกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละคร

1. ความหมายของกิจกรรมการละคร
2. คุณประโยชน์ของกิจกรรมการละคร
3. ข้อควรคำนึงในการจัดกิจกรรมการละคร
4. พัฒนาการเด็กเกี่ยวกับกิจกรรมการละคร
5. ชนิดของกิจกรรมการละคร
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละคร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

1. ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคลทุกคน เป็นความสามารถของสมองในการคิด สามารถส่งเสริม กระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยการฝึก ตามคำจำกัดความในสารานุกรมการศึกษา (Encyclopedia of Education, 1971 : 155) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) หมายถึง ผลผลิตของความคิดที่แปลกใหม่และมีคุณค่าซึ่งได้มาจากผู้คิดเองไม่เป็นที่ไปตามแบบแผน มีแรงจูงใจสูงและมีความมุ่งมั่นในการที่จะกระทำ ให้สำเร็จอย่างแท้จริง ความคิดนั้นจะเกิดขึ้น ถ้าเข้าใจประเด็นของปัญหาอย่างชัดเจน

นอกจากนี้นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ให้ความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

กิลฟอร์ด (Guilford, 1959 : 21 อ้างถึงใน วาภูมิ สกฤตภรณ์, 2545 : 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกมัย (Divergent Thinking) คือความคิดหลายทิศทาง หลายแง่หลายมุมคิดได้กว้างไกล ซึ่งลักษณะความคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมถึงการเกิดค้นพบวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จด้วย และเขาได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความคิดอเนกมัยว่าประกอบด้วยลักษณะความคิดริเริ่ม (Originality) ความคล่องในการคิด (Fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) และความคิดละเอียดลออ (Elaboration) ลักษณะความคิดอเนกมัยจะเป็นหนทางให้ค้นพบความคิดที่มีคุณภาพหรือความคิดสร้างสรรค์

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1972 : 42 อ้างถึงใน ละเอียด ปิ่นสุวรรณ, 2543 : 30) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นกระบวนการบูรณาการประสบการณ์ทั้งหมดที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบใหม่ ความคิดใหม่ หรือผลผลิตใหม่ที่แปลกและต่างไปจากเดิม

วอลเลซ และ โคแกน (Wallach and Kogan, 1965 : 34 อ้างถึงในละมุล ชัชวาล, 2543 : 32) กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่า เมื่อกลุ่มสิ่งเร้าอันเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ ถูกบันทึกไว้ในสมองจะทำให้บุคคลมีสังกัดกับในสิ่งนั้น ในช่วงชีวิตของบุคคลย่อมสัมผัสกับสิ่งเร้า อันเป็นลักษณะเฉพาะทำให้มีสังกัดกับในสิ่งต่างๆ มากมาย ดังนั้นเมื่อสิ่งเร้าใด ๆ มาเร้าจะทำให้กลุ่มเซลล์ประสาทในสมอง ส่วนที่เป็นสังกัดของสิ่งต่างๆ แสดงปฏิกิริยากลายเป็นความสามารถโดยความสัมพันธ์ออกมาได้ หมายถึงว่า เมื่อระลึกถึงสิ่งใดได้ ก็จะเป็นแนวทางให้ระลึกถึงสิ่งอื่นต่อไปเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อเราเห็น โต๊ะก็ทำให้นึกถึงเก้าอี้ สิ่งทีระลึกออกมาต่าง ๆ นี้ เป็นสังกัดที่เก็บสะสมไว้ในสมองของคน เมื่อมีสิ่งเร้ามากกระตุ้นก็จะตอบสนองออกมา ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่มีสิ่งเร้าเข้าไปกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองออกมา

เวสคอต และสมิท (Wescott and Smith, 1967 : 2 อ้างถึงใน สุวรรณ ก้อนทอง, 2547 : 40) มีความเห็นสอดคล้องกับเดรดดาห์ล (Drevdahl) ซึ่งได้อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่รวมเอาประสบการณ์เดิมของแต่ละคนมาจัดให้อยู่ในรูปแบบใหม่ การจัดรูปของความคิดนี้เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคนไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ในโลกก็ได้

แอนเดอร์สัน และคนอื่นๆ (Anderson and others, 1970 : 90 อ้างถึงในวารุณี สกฤตภรณ์, 2545 : 37) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมของบุคคลซึ่งแสดงความคิดใหม่ ๆ อันเป็นการกระทำที่บุคคลเลือกจากประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบใหม่ ความคิดใหม่หรือผลิตผลงานใหม่ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของในระดับต่าง ๆ กัน และความคิดสร้างสรรค์นี้สามารถพัฒนาได้ทุกระดับอายุ ถ้าจัดสภาพการณ์ให้เหมาะสม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 4) ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์คือ ความสามารถของบุคคลในการแก้ปัญหาอย่างลึกซึ้ง นอกเหนือจากความคิดหลายแง่มุมประสมประสานกันจนได้ผลผลิตใหม่ที่ถูกต้องสมบูรณ์

อารี รังสินันท์ (2526 : 6) ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดจินตนาการประยุกต์ที่สามารถนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นพบใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยีซึ่งเป็นความคิดในลักษณะที่คนอื่นคาดไม่ถึงหรือมองข้าม เป็นความคิดหลากหลาย กิดกว้างไกล เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ อาจเกิดจากการคิดผสมผสานเชื่อมโยงกับความคิดใหม่ ๆ ที่แก้ปัญหาหรืออำนวยความสะดวกตนเองและสังคม

วิจิตร วรุตบางกูร (2531 : 3) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้ในสารานุกรมศึกษาศาสตร์ว่า

1. เป็นการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือวิธีการใหม่ ๆ จากการศึกษาทดลอง
2. เป็นความคิดอเนกมัย ซึ่งเป็นความคิดที่กว้างไกล สลับซับซ้อนมีหลายแง่มุม หลายรูปแบบ ความคิดในลักษณะนี้จะนำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ หรือแก้ปัญหายาก ๆ ได้สำเร็จ
3. เป็นจินตนาการหรือความคิดฝัน ซึ่งมีความสำคัญกว่าความรู้และเป็นบ่อเกิดของการแสวงหาความรู้มาพิสูจน์จินตนาการ หรือทำจินตนาการให้เป็นจริง
4. เป็นความรู้สึกที่ไว เข้าใจอะไรได้เร็ว แม้จะเป็นเรื่องยากและซับซ้อนมีปฏิภานหรืออารมณ์ร่วมกับเรื่องนั้น

อุษณีย์ โพธิสุข และคนอื่นๆ (2537 : 114 – 115) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ กระบวนการทางปัญญาระดับสูงที่ใช้ความสามารถทางความคิดมารวมกันเพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น เมื่อเราพยายามหาหนทางที่จะแก้ปัญหาหรือหลีกเลี่ยง

ความซ้ำซากจำเจเก่า ๆ หรือความพยายามที่จะทำให้หลุดพ้นไปจากกรอบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคอยู่ และความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ หากผู้สร้างสรรค์จะมีความเป็นอิสระทางความคิดให้มากที่สุด

อารี พันธุ์ณี (2540 : 6) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการทางสมองที่คิด ในลักษณะอเนกนัย อันนำไปสู่การคิดค้นพบสิ่งแปลกใหม่ ด้วยความคิดดัดแปลงปรุงแต่งจาก ความคิดเดิม ผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่ ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจน วิธีการคิดทฤษฎี หลักการได้สำเร็จ

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดหลายแง่หลายมุม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความคิดใหม่ต่อเนื่องกัน ไป ซึ่งจะนำไปสู่การค้นพบสิ่งแปลกใหม่ ด้วยการคิดดัดแปลงปรุงแต่งจากความคิดเดิม ผสมผสาน กันทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการค้นพบวิธีการ แก้ปัญหาใหม่ ๆ ความสามารถทางด้านนี้ของบุคคลแต่ละคนมีระดับแตกต่างกัน แต่สามารถ พัฒนาขึ้นได้ ถ้าได้รับการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสม

2. ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

ผลจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ทำให้เกิดนวัตกรรมและเทคโนโลยีขึ้นอย่าง มากมาย ความคิดสร้างสรรค์นี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับชีวิตมนุษย์ และเป็นคุณสมบัติที่พึงปรารถนา ในทุกสังคม เพราะในปัจจุบันสังคมมีความเปลี่ยนแปลงและมีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้นบุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อจะสามารถคิดแก้ปัญหาใน ชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนการพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

ความคิดสร้างสรรค์ให้ความสนุกสนาน ความสุข และความพึงพอใจแก่เด็กมาก สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กเมื่อโตขึ้น เด็กจะรู้สึกห่อหุ้มเมื่องานสร้างสรรค์ของเขาถูก ตำหนิ คุกคามว่าสิ่งที่เขาสร้างขึ้นนั้นไม่มีคุณค่า เด็กจะมีความพอใจและสนุกสนาน เมื่อเขาได้สร้างสิ่ง ใหม่ ๆ ขึ้นมาด้วยตนเองและได้รับการยอมรับและชมเชย (Hurlock, 1972 : 327 – 328 อ้างถึงใน วิจิตร วรุฒบางกูร, 2531 : 30) ความคิดสร้างสรรค์มีความจำเป็นต่อชีวิตเพราะการให้การศึกษาแก่เด็กเราไม่ สามารถจะสอนทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเราได้เพียงบางอย่างเท่านั้น เด็กที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จึงมีโอกาสนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาได้ดีกว่า (ชาญชัย อินทรประวัตติ, 2518 : 19)

เจอร์ซิด (Jersild, 1972 : 153 – 158 อ้างถึงใน เขาวพา เดชะคุปต์, 2542 : 23) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์มีส่วนช่วยในการส่งเสริมเด็กในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ส่งเสริมสุนทรียภาพ เด็กจะรู้จักชื่นชมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นตัวอย่างโดยยอมรับและชื่นชมในผลงานของเด็ก การพัฒนาสุนทรียภาพของเด็ก โดยให้เด็กเห็นว่าทุก ๆ อย่างมีความหมายสำหรับตัวเขา ส่งเสริมให้รู้จักสังเกตสิ่งที่แปลกจากสิ่งธรรมดาสามัญ ให้ได้ยินในสิ่งที่ไม่เคยได้ยินและหัดให้เด็กสนใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

2. เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ ลดความกดดัน ความคับข้องใจและความก้าวร้าวลง

3. สร้างนิสัยในการทำงานที่ดี ขณะที่เด็กทำงานครูควรสอนระเบียบวินัยที่ดีในการทำงานควบคู่ไปด้วย เช่น หัดให้เด็กรู้จักเก็บของให้เป็นที ล้างมือเมื่อทำงานเสร็จ เป็นต้น

4. เป็นการพัฒนากล้ามเนื้อมือ เด็กจะสามารถพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่จากการเล่น การเคลื่อนไหว การเล่นบล็อก และพัฒนากล้ามเนื้อเล็กจากการตัดกระดาษ ประดิษฐ์ภาพ วาดภาพ ด้วยนิ้วมือ การต่อภาพตัดต่อ การเล่นเกมกระดาน ตะปู

5. เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง เด็กจะชอบทำกิจกรรม และใช้วัสดุต่างๆ ซ้ำกัน เพื่อสร้างสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นโอกาสที่เด็กจะใช้ความคิดริเริ่ม และจินตนาการสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้น ครูจึงควรจัดหาวัสดุไว้ให้เด็กมีโอกาสพัฒนาการทดลองของตนเอง เช่น กล้องยาสีฟัน เปลือกไข่ และเศษวัสดุเหลือใช้ เพื่อให้ฝึกสมมุติเป็นนักก่อสร้างหรือสถาปนิก

ผุสดี ภูอินทร์ (2526 : 73) ได้กล่าวถึงคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ว่า

1. มีคุณค่าต่อสังคม

คุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อสังคมนั้น ได้แก่การที่บุคคลได้คิด และสร้างสรรค์สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อประโยชน์สุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคมหรือหาวิธีการแก้ไขปัญหามาน ประสบความสำเร็จและมีประโยชน์ต่อสังคม เช่น ความเจริญก้าวหน้าในด้านการเกษตร การคมนาคม ความเจริญทางการแพทย์ เป็นต้น

2. มีคุณค่าต่อตนเอง

ความสามารถในการสร้างสรรค์นั้นนับว่ามีคุณค่าต่อบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ เพราะการสร้างผลงานชิ้นใดชิ้นหนึ่ง จะทำให้ผู้สร้างสรรค์มีความพึงพอใจและมีความสุข เช่น การที่เด็กสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง จะสร้างความพึงพอใจแก่เด็กไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพ การต่อสิ่งของให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ การคิดเกมการเล่นที่แปลกใหม่ เด็กจะเกิดความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง ซึ่งมีผลไปถึงแบบแผนบุคลิกภาพและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมของเด็ก

จากความสำคัญและคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณลักษณะที่สำคัญ ควรที่จะได้รับการส่งเสริมปลูกฝัง เพื่อช่วยสร้างนิสัยและผ่อนคลาย

คลายอารมณ์ให้กับเด็ก ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้ค้นคว้าทดลอง เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ เนื่องจากในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจึงทำให้มีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้น เด็กที่ได้รับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ จะสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตได้ และสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ สรุปได้ดังนี้ (Guilford and Hopefer, 1971 : 125- 142 ; cited by Jellen and Urban, 1986 : 141)

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากความคุ้นเคย ความริเริ่มแปลกใหม่ในที่นี้ อาจแสดงออกในรูปลักษณะทางผลผลิตหรือกระบวนการคิดก็ได้ เช่น การตีความการรับรู้เนื้อหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่ประสาทสัมผัส ตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นรูป □ การตีความตามความเคยชินจะรับรู้ว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยม แต่หากพยายามคิดให้แตกต่างออกไป จะเห็นว่ารูป □ อาจเป็นสองมุมฉาก เป็นเส้นตรงสี่เส้น หรือเป็นการเรียงตัวของจุดก็ได้ซึ่งเป็นการมองเห็นความสัมพันธ์ใหม่ ความคิดริเริ่มไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่อาศัยการสะสมและรวบรวมความรู้เดิมมาดัดแปลงหรือประยุกต์ให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสิ่งประดิษฐ์ส่วนใหญ่ล้วนอาศัยแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง บุคลิกภาพของผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จะเป็นผู้เปิดกว้างยอมรับความคิดและประสบการณ์แปลกใหม่ กล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าทดลอง มีความเชื่อมั่นในแนวความคิดใหม่ของตนเอง มีความอยากรู้อยากเห็น ตลอดจนมีความอิสระในการคิดและการกระทำ โดยไม่ยึดมั่นกับกฎเกณฑ์ใด ๆ จนมากเกินไป

2. ความคิดคล่องแคล่วในการคิด (Fluency) หมายถึง ความสามารถในการผลิตความคิดที่แตกต่างและหลากหลายภายใต้กรอบจำกัดของเวลา เป็นความสามารถเบื้องต้น ซึ่งจะนำไปสู่การคิดอย่างมีคุณภาพ และการคิดเพื่อการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปโดยแบ่งเป็น

2.1 ความคล่องแคล่วด้านถ้อยคำ (Word Fluency) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่ว

2.2 ความคล่องแคล่วด้านการโยงความสัมพันธ์ (Associational Fluency) เป็นความสามารถในการหาถ้อยคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันได้อย่างรวดเร็ว และมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ภายในเวลาที่กำหนด

2.3 ความคล่องแคล่วด้านการแสดงออก (Expressional Fluency) เป็นความสามารถในการนำคำมาเรียงกันเป็นวลีและประโยคเพื่อแสดงจุดหมายที่ต้องการได้อย่างเหมาะสม

2.4 ความคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถในการคิดสิ่งที่ต้องการ โดยสามารถผลิตความคิดได้อย่างหลากหลาย

3. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) เป็นความสามารถในการคิดนอกกรอบไม่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือความคุ้นเคย ความยืดหยุ่นช่วยให้สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในแง่มุมใหม่ จึงนับเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความคล่องแคล่วให้พัฒนาความคิดแตกแขนงในทิศทางที่แตกต่างไม่ซ้ำซ้อน นำไปสู่การคิดอย่างมีคุณภาพ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ความยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์กับความคิดในการคิดเปลี่ยนแปลงและความอิสระในการคิด กล่าวคือ ผู้มีความสามารถในการคิดเปลี่ยนแปลงสูงย่อมแสดงความสามารถในการยืดหยุ่นสูงด้วย และผู้ที่มีอิสระในการคิดและการกระทำมักจะมีปฏิกิริยาแปลกใหม่ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ความยืดหยุ่นในการคิดแบ่งออกเป็น

3.1 ความยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นในทันทีทันใด (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถในการคิดได้หลายทิศทางอย่างอิสระ

3.2 ความคิดยืดหยุ่นทางการคิดเปลี่ยนแปลง (Adaptive Flexibility) หมายถึงความสามารถในการคิดเปลี่ยนแปลงความรู้หรือประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์หลาย ๆ ด้านซึ่งมีประโยชน์มาก ในการแก้ปัญหา

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง ความคิดในรายละเอียดเป็นขั้นตอน สามารถอธิบายให้เห็นภาพชัดเจน หรือเป็นแผนงานที่สมบูรณ์ขึ้น จัดเป็นรายละเอียดที่นำมาตกแต่งขยายความคิดริเริ่มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่

4.1 ความไวต่อปัญหา (Sensitivity to Problem)

4.2 ความสามารถในการให้นิยามใหม่ (Redefinition)

4.3 ความซึมซาบ (Permeation)

4.4 ความสามารถในการทำนาย (Prediction)

4.5 การมีอารมณ์ขัน (Humor)

4.6 ความมุ่งมั่น (Intention)

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์มีหลายลักษณะ ลักษณะความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว ความคิดยืดหยุ่น และความคิดละเอียดลออ ซึ่งเป็นลักษณะความคิดแบบอเนกมัย รวมถึงการกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ตนคิด มีความไวต่อปัญหา มีอารมณ์ขัน ตลอดจนมีความมุ่งมั่นที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตนเองและสิ่งเร้าภายนอกที่เอื้อต่อการกระทำนั้น

4. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์

พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ มีลักษณะแตกต่างไปจากพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ จากการศึกษาพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของนักการศึกษาพบว่า ลักษณะพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะมีพัฒนาการสูงกว่าในวัยผู้ใหญ่ และความคิดสร้างสรรค์ส่งเสริมให้พัฒนาขึ้นได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เด็กต่อไป

นิพนธ์ จิตต์ภักดี (2523 : 17-18) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นความคิดสร้างสรรค์ไว้ว่ามี 4 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นเตรียม คือ ขั้นรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ โดยอาศัยพื้นฐานของกระบวนการต่อไปนี้
 - 1.1 การสังเกต ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จำเป็นต้องเป็นผู้สังเกตที่สนใจต่อสิ่งแปลกใหม่ที่ได้พบเห็นเสมอ
 - 1.2 การจำแนก หมายถึง การจำแนกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหมวดหมู่ เพื่อใช้เป็นแนวทางลำดับแนวความคิดต่อไป
 - 1.3 การทดลอง เป็นหัวใจของการสร้างสรรค์งาน เพราะผลของการทดลองจะเป็นข้อมูลสำหรับความคิดสร้างสรรค์ต่อไป
2. ขั้นครุ่นคิด เป็นขั้นที่ใช้เวลาครุ่นคิด โดยอาศัยข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้เป็นแนวในการคิด ปกติขั้นนี้จะใช้เวลานานพอสมควร
3. ขั้นคิดออก ขั้นนี้เป็นขั้นของการแสดงภาวะสร้างสรรค์งานอย่างแท้จริง คือ สามารถมองเห็นช่องทางในการริเริ่ม หรือสร้างสรรค์งานอย่างแจ่มชัดโดยตลอด
4. ขั้นพิสูจน์ คือ ขั้นของการทดลองซ้ำ เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องแน่นอนเป็นกฎเกณฑ์ต่อไป

แมคมิลแลน (Macmillan, 1942 : 45-46 อ้างถึงใน ฉวีธรรมากร รัตนอมตน์, 2537 : 35) ได้แบ่งพัฒนาการทางจินตนาการของเด็กออกเป็น 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นที่เด็กเล็ก ๆ มีความรู้สึกเกี่ยวกับความสวยงาม ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่ความจริง

ขั้นที่ 2 เป็นระยะที่เด็กเข้าใจถึงความเป็นจริง เด็กจะเริ่มมีคำถามถึงเหตุการณ์และผลด้วยการถามว่า “ทำไม”

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเข้าใจคิดที่ละเอียดน้อย ๆ ในสิ่งที่เด็กพบเห็นในโลกแห่งความเป็นจริง

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1964 : 87-88 อ้างถึงใน ฌ็องฌัก กอนดอมตง, 2537 : 40) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยผลการวิจัยของลิกัน (Ligon, 1957 : 60 - 61 อ้างถึงใน ฌ็องฌัก กอนดอมตง, 2537 : 37) ไว้ดังนี้

ในระยะขวบแรกของชีวิต (ระยะแรกเกิด - 2 ขวบ) เด็กเริ่มพัฒนาการด้านจินตนาการ จะเห็นได้ว่า เด็กเริ่มถามข้อสงสัยของสิ่งต่าง ๆ ทำเสียง หรือจ้องหว่า เด็กเริ่มคาดหวังเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน เด็กอายุ 2 ขวบ จะเริ่มทำสิ่งที่แปลกใหม่ไปกว่าเดิม โดยมีความกระตือรือร้น ที่จะลงมือกระทำ คิดที่จะสำรวจสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นด้วยการชิมรส ดมกลิ่นและสัมผัสด้วยความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้สำรวจโดยการจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยมีที่ว่างมีวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการคิดและการเล่นจะสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาความคิดจินตนาการได้ดี

เด็กอายุ 2 - 4 ขวบ เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์โดยตรง แล้วจะถ่ายทอดประสบการณ์ที่รับรู้โดยวิธีการแสดงออกและจินตนาการ เช่น เด็กไม่เข้าใจว่าทำไมไม่ให้เล่นน้ำร้อน เมื่อเด็กได้มีโอกาสสัมผัสจับต้องน้ำร้อนเด็กก็จะรู้ว่าเป็นสิ่งที่เล่นไม่ได้ เด็กในวัยนี้จะตื่นเต้นกับประสบการณ์ต่าง ๆ ใฝ่ใจ มีช่วงความสนใจสั้น เด็กจะเริ่มรู้สึกเป็นตัวของตัวเองและเกิดความเชื่อมั่น แต่การเรียนรู้ใหม่ ๆ อาจจะทำให้เด็กเกิดความหวาดกลัว ดังนั้น พ่อแม่ควรระวังให้เด็กอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยเสมอ ในช่วงนี้การให้เด็กเล่นกึ่งสำเร็จรูปเพื่อให้คิดไปด้วย เช่น ไม้บล็อก อาจจะช่วยสร้างเป็นรถไฟ เป็นต้น

ในวัย 4 - 6 ปี เป็นวัยที่เด็กมีจินตนาการสูง แต่เด็กยังไม่มีความสามารถในการสังเกต เนื่องจากความจำกัดของจินตนาการ เมื่อเด็กเริ่มเรียนรู้การวางแผน และการคาดคะเน ในสิ่งที่จะเกิดขึ้นในการเล่นนั้น เด็กเริ่มเรียนบทบาทของผู้ใหญ่หรือผู้ใกล้ชิด มีความอยากรู้อยากเห็น เด็กจะพยายามค้นหาข้อเท็จจริงว่าผิดหรือถูก ในวัยนี้เด็กเริ่มตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่น และเริ่มคิดถึงการกระทำของตนที่ไปกระทบผู้อื่น ความเชื่อมั่นจะพัฒนาในวัยนี้โดยงานศิลปะ ในทางสร้างสรรค์ จากประสบการณ์ใหม่ ๆ และการเล่นทายคำพูด ในวัยนี้ไม่ควรจะประเมินเด็ก โดยใช้มาตรฐานของเด็กวัยที่สูงกว่าเด็กจะต้องได้รับการช่วยเหลือในการเล่นเพื่อฝึกด้านจินตนาการ เช่น จัดหาสิ่งของต่าง ๆ ให้เล่นขายของ เล่นเป็นหมอ เล่นเป็นครู เป็นต้น และเมื่อเล่นเสร็จก็ควรจะเน้นเรื่องเก็บของเข้าที่ ซึ่งครู พ่อแม่ ควรจะอนุญาตให้เด็กวัยนี้ได้แสดงออกในด้านความคิดโดยวิธีการส่งเสริมและชมเชย

จะเห็นได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล มีพัฒนาการไปตามลำดับขั้นและเด็กจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้จากการเรียนรู้ควบคู่กับอายุที่เพิ่มขึ้น เมื่อเข้าสู่วัย 4 - 6 ขวบ เด็กจะมีความคิดสร้างสรรค์สูงสุด และยิ่งพัฒนามากขึ้นถ้าเด็กได้รับการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

5. กระบวนการคิดสร้างสรรค์

กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นวิธีการคิด หรือกระบวนการทำงานของสมอง อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่ง ทอร์เรนซ์ กล่าวว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการของความไว ต่อปัญหาหรือสิ่งที่บกร่องหายไป แล้วจึงรวบรวมความคิดตั้งเป็นสมมติฐาน เพื่อเป็นแนวคิด และ แนวทางใหม่ต่อไป (Torrance, 1965 : 121–124 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 50)

กระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) แบ่งออกได้ เป็นขั้น ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การพบความจริง (Fact Finding) ในขั้นนี้เริ่มตั้งแต่เกิดความรู้สึกกังวลใจ มีความสับสน วุ่นวาย (Mess) เกิดขึ้นในจิตใจแต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร จากจุดนี้พยายาม ตั้งสติ และพิจารณาว่าความยุ่งยาก วุ่นวายสับสน หรือสิ่งที่ทำให้กังวลใจนั้นคืออะไร

ขั้นที่ 2 การค้นพบปัญหา (Problem Finding) ขั้นนี้เกิดต่อจากขั้นที่ 1 เมื่อได้พิจารณา โดยรอบคอบแล้ว จึงสรุปว่า ความกังวลใจ ความสับสน ความวุ่นวายในใจนั้นก็คือ การมีปัญหา เกิดขึ้นนั่นเอง

ขั้นที่ 3 การตั้งสมมติฐาน (Idea Finding) ขั้นนี้ต่อจากขั้นที่ 2 เมื่อรู้ว่ามีปัญหา เกิดขึ้นก็จะพยายามคิดและตั้งสมมติฐานขึ้น และรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการทดสอบ สมมติฐานในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 4 การค้นพบคำตอบ (Solution Finding) ในขั้นนี้ก็จะพบคำตอบจากการทดสอบ สมมติฐานในขั้นที่ 3

ขั้นที่ 5 ยอมรับผลจากการค้นพบ (Acceptance Finding) ขั้นนี้จะเป็นการยอมรับ คำตอบที่ได้จากการพิสูจน์เรียบร้อยแล้วจะเป็นการแก้ปัญหาให้สำเร็จได้อย่างไร และต่อจากจุดนี้ การแก้ปัญหาหรือการค้นพบยังไม่จบตรงนี้ แต่ที่ได้จากการค้นพบจะนำไปสู่หนทางที่จะทำให้เกิด แนวคิดหรือสิ่งใหม่ต่อไปนี้ที่เรียกว่า New Challenge

ไวแกนค์ (Weiganc, 1971 : 208 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 12) ได้เสนอความคิดว่า กระบวนการสร้างสรรค์ ไม่จำเป็นต้องไปที่ละขั้นตอน แต่โดยทั่วไปแล้วจะ เป็นไปตามลำดับขั้น และกระบวนการคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นวิเคราะห์ปัญหา
2. ขั้นการปฏิบัติ
3. ขั้นความคิดตีความ
4. ขั้นเกิดความกระจ่าง
5. ขั้นพิสูจน์

จะเห็นได้ว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นวิธีการคิดอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมาย เริ่มจากมีความสับสน วุ่นวาย หรือมีปัญหาเกิดขึ้น รวบรวมข้อมูล เกิดความคิดนำไปทดลองใช้ปรับปรุงและนำไปใช้เป็นขั้นสุดท้าย

6. ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาความคิดสร้างสรรค์นี้คือทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Structure of Intellect Model) ของกิลฟอร์ด (Guilford, 1967 : 60 - 64 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 19) ได้อธิบายความสามารถทางสมองของมนุษย์ออกเป็น 3 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นสื่อในการคิด แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ภาพ (Figure) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่จะรับรู้และระลึกได้ เช่น ภาพต่าง ๆ

2. สัญลักษณ์ (Symbolic) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปของเครื่องหมายต่างๆ เช่น ตัวอักษร ตัวโน้ต และสัญลักษณ์ต่างๆ

3. ภาษา (Semantic) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปถ้อยคำที่มีความหมายต่างๆ แต่บางอย่างไม่อยู่ในรูปถ้อยคำ ก็มี เช่น ภาษาใบ้

4. พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นการแสดงออกของกิริยาอาการของมนุษย์รวมทั้งทัศนคติ การรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การหัวเราะ การแสดงความคิดเห็น

มิติที่ 2 วิธีคิด (Operation) เป็นมิติที่แสดงลักษณะการทำงานของสมองในลักษณะต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การรู้จักและเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคลที่รู้จักและมีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ทันทีทันใด เช่น เมื่อเห็นของเล่นรูปร่างกลม ๆ ทำด้วยยางผิวเรียบ ก็บอกได้ว่าเป็นลูกบอล

2. การจำ (Memory) หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคลที่จะเก็บสะสมข้อมูลต่างๆ แล้วสามารถระลึกออกมาในรูปแบบเดิมได้ตามที่ต้องการ เช่น การจำหมายเลขประจำตัว การท่องสูตรคูณ เป็นต้น

3. การคิดแบบบอบเนกมัย (Divergent Thinking) เป็นความสามารถทางสมองของบุคคลที่สามารถคิดได้หลายแง่หลายมุมหลายทิศทาง คิดหาคำตอบได้โดยไม่จำกัดจำนวนจากสิ่งเร้ากำหนดได้ในเวลาที่จำกัด เช่น ให้บอกสิ่งที่ยั่งยืนด้วยคำว่า น้ำ มาให้มากที่สุด

4. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) เป็นความสามารถทางสมองของบุคคลที่สามารถสรุปข้อมูลที่ดีที่สุดจากข้อมูลที่กำหนดให้และการสรุปเป็นคำตอบนั้นจะเน้นเพียงคำตอบเดียว เช่น การเลือกคำตอบในการทำข้อสอบแบบเลือกตอบ

5. การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่สามารถหาเกณฑ์ที่สมเหตุสมผลเกี่ยวกับความดี ความงาม ความเหมาะสมจากข้อมูลที่กำหนดให้

มิติที่ 3 ผลของการคิด (Product) เป็นมิติที่แสดงถึงผลที่ได้จากการทำงานของสมอง เมื่อสมองได้รับข้อมูลจากมิติที่ 1 และใช้ความสามารถในการตอบสนองสิ่งเร้า ซึ่งเป็นวิธีการคิดตามมิติที่ 2 ผลที่ออกมาเป็นมิติที่ 3 ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ด้าน คือ

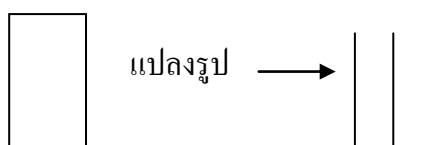
1. หน่วย (Units) หมายถึง ส่วนย่อย ๆ ที่ถูกแยกออกมามีคุณสมบัติเฉพาะของตนเองที่แตกต่างไปจากสิ่งอื่น ๆ เช่น แมว หมา มด นก เป็นต้น

2. จำนวน (Classes) หมายถึง กลุ่มของสิ่งมีชีวิตที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน เช่น สุนัข คน ปลา วาฬ เป็นพวกเดียวกัน เพราะต่างก็เลี้ยงลูกด้วยนมเหมือนกัน

3. ความสัมพันธ์ (Relations) หมายถึง ผลของการเชื่อมโยงความคิดแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 หน่วยเข้าด้วยกัน โดยอาศัยลักษณะบางประการเป็นเกณฑ์ อาจอยู่ในรูปของหน่วยกับหน่วย จำพวกกับจำพวก ระบบกับระบบ เช่น พระกับวัด นกกับวีว เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับที่อยู่อาศัย

4. ระบบ (Systems) หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผลที่ได้หลาย ๆ คู่ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เช่น 2, 4, 6, 8 ซึ่งเป็นระบบเลขคู่

5. การแปลงรูป (Transformation) หมายถึง การแปลงรูป ปรับปรุง การให้นิยามใหม่ การตีความหมาย การขยายความหรือการจัดองค์ประกอบของข้อมูลที่กำหนดให้เสียใหม่ เพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น เช่น การแปลงรูป

6. การประยุกต์ (Implications) หมายถึง การคาดหวังหรือทำนายเรื่องบางอย่างจากข้อมูลที่กำหนดให้เกิดความแตกต่างไปจากเดิม เช่น เมื่อเห็น ก็คาดว่าเป็นสัญลักษณ์ของสภากาชาด

ทฤษฎีโครงสร้างของกิลฟอร์ดนี้ นับว่าเป็นพื้นฐานในการศึกษาความคิดสร้างสรรค์ เพราะกิลฟอร์ดได้อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะการคิดแบบอนกนัย คือ ความคิดหลายทิศทางหลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล ซึ่งเป็นลักษณะการคิดที่จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ จากข้อสรุปนี้ทำให้มีการศึกษาเรื่องความคิดสร้างสรรค์อย่างกว้างขวางขึ้นในเวลาต่อมา

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ในรูปของการโยงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ เพราะความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการอันหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองอาการที่ สิ่งเร้ากับการตอบสนองแสดงปฏิกิริยาต่อกันทำให้เกิดการระลึกได้ ซึ่งถ้าสิ่งเร้าและการตอบสนองแสดงปฏิกิริยาต่อเนื่องกันไปได้มากก็ย่อมระลึกได้มาก ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะระลึกได้มาก หลายแง่หลายมุม หลายทิศทาง ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำจะระลึกได้น้อย การระลึกได้มากย่อมมี โอกาสระลึกได้ในสิ่งที่ผู้อื่นระลึกไม่ได้บางทีสิ่งที่ระลึกได้นั้นอาจสัมพันธ์เข้าเป็นสิ่งใหม่ ความสัมพันธ์ ดังกล่าวอาจเป็นไปได้โดยความบังเอิญหรือจงใจก็ได้ (ณัฐฐากร ถนอมตน, 2537 : 32 - 33)

จากทฤษฎีที่เป็นแนวคิดในการศึกษาความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมาข้างต้น โครงสร้างทางสติปัญญาและโยงสัมพันธ์นั้นเกี่ยวข้องกับการคิดแบบอนกนัย ซึ่งเป็นความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะคิดได้หลายทิศทาง หลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล ตลอดจนเชื่อมโยงความคิดของตนเข้ากับสิ่งใหม่ อันจะนำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ต่อไป

7. ทักษะทางการคิดที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์

มีการศึกษาถึงทักษะทางการคิดที่จะส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ผลการศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่

สแตนนิช (Stanish, 1988:19-21 อ้างถึงใน ละมุล ชัชวาล, 2543 : 20) ได้กล่าวถึงความสำคัญและลักษณะของสิ่งที่เอื้อต่อการส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน โดยกำหนดทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. การจินตนาการทางภาพและภาษา (Visual and Semantic Imagery) ความสามารถด้านนี้มีองค์ประกอบของกระบวนการสร้างสรรค์ และเป็นส่วนประกอบของจิตสำนึก แห่งการสร้างสรรค์ (Creative mind) ด้วย โดยเฉพาะในสภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารก็ยิ่งมีความจำเป็น นักเรียนต้องมีความสามารถในการรับรู้ และจินตนาการใน ข้อมูลข่าวสารนั้นอย่างถูกต้อง

2. การต่อเติมเสริมแต่ง (Embellishment or Elaboration) ซึ่งเป็นกระบวนการของความรูสึก โดยสัญชาตญาณ (Intuitive Process) ผู้ที่มีความสามารถทางสร้างสรรค์อย่างสูงเท่านั้นที่จะสามารถแยกแยะความแตกต่างของการต่อเติมเสริมแต่งสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างมีคุณภาพ

3. การโยงความสัมพันธ์และการอุปมาอุปไมย (Associations and Analogies) เป็นความสามารถในการคิดเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ประสมเข้าด้วยกันสามารถที่จะตัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นสิ่งใหม่ที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นจากเดิม ซึ่งความสามารถนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความสามารถทางความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล

อัลบาโน (Alabano, 1987 : Abstract อ้างถึงใน ละมุล ชัชวาล, 2543 : 36) ได้ทำการทดลองฝึกความคิดสร้างสรรค์ภายใต้สมมติฐานว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยทักษะทางสมอง 4 ประการคือ

1. ทักษะด้านจินตนาการ (Imagery)
2. ทักษะด้านอุปมาอุปไมย (Analogy)
3. ทักษะด้านโยงความสัมพันธ์ (Association)
4. ทักษะการเปลี่ยนแปลงรูป (Transformation)

อัลบาโน ได้ทดลองฝึกทักษะ 4 ประการนี้ กับกลุ่มตัวอย่างทหารสังกัดหน่วยสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ในรัฐเจอร์ซี สหรัฐอเมริกา (U.S. Army Communication – Electronics Command) จำนวน 66 คน ใช้เวลาในการฝึก 20 ชั่วโมง โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์ ทั้งฉบับรูปภาพ และภาษา เป็นเครื่องมือวัดความคิดสร้างสรรค์ ผลการทดลองสรุปว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นทั้งในด้านความคล่อง ความยืดหยุ่น และความริเริ่ม

จากผลการศึกษาทักษะทางการคิดที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ เพื่อส่งผลถึงการคิดอย่างมีคุณภาพ รู้จักคิดแก้ปัญหา และตัดสินใจในการกระสิ่งต่าง ๆ ต้องมีทักษะพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้คือ ทักษะด้านการคิดจินตนาการ ด้านอุปมาอุปไมย ด้านโยงความสัมพันธ์ ด้านการเปลี่ยนแปลงรูป ด้านการรับรู้และมิติสัมพันธ์ ด้านการสังเกต การจำและการให้เหตุผล เป็นต้น

8. ลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน แต่มีระดับมากน้อยแตกต่างกันตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ฉะนั้น บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจึงมีลักษณะแตกต่างไปจากบุคคลอื่น นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงไว้ดังนี้

มาสโลว์ (Maslow, 1954 : 72 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 66) ได้สรุปผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์เหนือกว่าบุคคลอื่น โดยทั่วไปจะมีลักษณะของผู้ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ขลาดกลัวต่อสิ่งที่ลึกลับและน่าสงสัย แต่กลับรู้สึกพึงพอใจและตื่นตัว ที่จะเผชิญกับสิ่งเหล่านั้น

แมคคินนอน (Mackinnon, 1962 : 484 – 495 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 68) ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง พบว่า เป็นผู้ที่ช่างคิดค้น มีความมานะพยายาม มีความเป็นอิสระ และมีความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ

ไรซ์ (Rice, 1970 : 69 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 70) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงไว้ดังนี้

1. เป็นผู้มีไหวพริบ
2. มีความสามารถในการประยุกต์ มีการตอบสนองที่แสดงออกถึงความคิดริเริ่ม
3. มีอิสระในการคิดและการแสดงออก
4. สนใจที่จะรับประสบการณ์ต่าง ๆ และสังเคราะห์สิ่งที่ได้พบ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีผู้ให้แนวคิดในเรื่องพฤติกรรม หรือบุคลิกภาพของบุคคล ที่มีความคิดสร้างสรรค์ในหลายแนวทาง ซึ่งสรุปได้ว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2534 : 15)

1. เป็นตัวของตัวเอง มีความอิสระ ไม่ชอบตามอย่างใคร ไม่ยอมคล้อยตามความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างง่ายดาย กล้าคิด กล้าแสดงออก ชอบแสดงความคิดเห็น ชอบคลุกคลีในสังคม ถือตัวเองเป็นศูนย์กลาง
2. รักที่จะก้าวไปข้างหน้า เต็มใจทำงานหนัก อุทิศเวลาให้งาน มีความมานะบากบั่นที่จะทำงานยากและซับซ้อนให้สำเร็จจนได้ เปิดรับประสบการณ์อย่างไม่หลีกเลี่ยง มีประสบการณ์อย่างกว้างขวาง มีความเต็มใจเสี่ยง อยากรู้อยากเห็น ตื่นตัวที่จะรับรู้ตลอดเวลา กระตือรือร้น ขยันหมั่นเพียร มีแรงจูงใจสูง มีมโนทัศน์สูง
3. ไวต่อปัญหา รับรู้เร็วและง่าย มองการณ์ไกล มีความสามารถในการคิดหลายแง่หลายมุม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ใช้ความคิดได้อย่างคล่องแคล่ว มีความยืดหยุ่น พร้อมทั้งจะเปลี่ยนวิธีเก่ามาสู่แนวใหม่ หรือวิธีการใหม่ ช่างสงสัย และมีนิสัยที่จะคิดหาคำตอบ
4. มีความสามารถในการใช้สมาธิ มีความสามารถในการวินิจฉัยวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน
5. มีความคิดริเริ่ม ชอบคิด ชอบทำสิ่งที่ซับซ้อนและแปลกใหม่ ชอบความยุ่งยากซับซ้อน และสามารถใช้คำถามซักถามสิ่งที่ต้องการจะรู้

6. ขอมรับในสิ่งที่ไม่แน่นอนและสิ่งที่เป็นข้อขัดแย้ง อดทนต่อสิ่งที่ยังไม่แน่ชัด ไม่พลาดกลัวต่อสิ่งที่ยังไม่ทราบ สิ่งทีลึกลับและน่าสงสัย กลับรู้สึกพึงพอใจ และตื่นเต้นที่จะเผชิญกับสิ่งเหล่านั้น

7. มีความอดทนต่อความไม่เป็นระเบียบ ไม่ชอบทำตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์ ไม่ค่อยมีความสม่ำเสมอและไม่ชอบถูกบังคับ

8. มีอารมณ์ขัน ชอบเดินเล่นไปเรื่อย ๆ มีจินตนาการ

ลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จากข้อคิดเห็นของนักการศึกษา พอสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง เป็นผู้ชอบทดลองสิ่งใหม่ อยากรู้ อยากเห็น ชอบการเปลี่ยนแปลง มีความกล้า ชอบสิ่งที่ท้าทาย มีความเป็นตัวของตัวเองในการคิด แก้ปัญหาด้วยตัวเอง รักความอิสระ มีความคิดยืดหยุ่น ไม่ซ้ำแบบใคร ไม่คล้อยตามผู้อื่นง่าย ๆ มีความกระตือรือร้น ตลอดจนมีอารมณ์ขันอีกด้วย

9. แนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมได้ ด้วยการสอน การฝึกฝน อบรม การสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเป็นอิสระในการเรียนรู้

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1962 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 80) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เด็กถามและให้ความสนใจต่อคำถาม และคำถามแปลก ๆ ของเด็ก และเขายังเน้นว่าพ่อแม่ หรือครูไม่ควรมุ่งที่คำตอบที่ถูกแต่เพียงอย่างเดียว เพราะในการแก้ปัญหา แม้เด็กจะใช้วิธีเดาเสียบ้างก็ควรยอม แต่ควรกระตุ้นให้เด็กได้วิเคราะห์ ค้นหาเพื่อพิสูจน์การเดา โดยใช้การสังเกตและประสบการณ์ของเด็กเอง

2. ตั้งใจและเอาใจใส่ต่อความคิดที่แปลก ๆ ของเด็กด้วยใจเป็นกลาง เมื่อเด็กแสดงความคิดเห็นในเรื่องใด แม้จะเป็นความคิดที่ยังไม่เคยได้ยินมาก่อนผู้ใหญ่ก็อย่าเพิ่งตัดสินและรื้อถอนความคิดนั้น แต่รับฟังไว้ก่อน

3. กระตือรือร้นต่อคำถามที่แปลก ๆ ของเด็กด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวาหรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

4. แสดงเน้นให้เด็กเห็นว่าความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่าและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

5. กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ควรให้โอกาสและเตรียมการให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง และยกย่องเด็กที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูอาจจะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ชี้แนะลดการอธิบายและบรรยายลงบ้าง แต่เพิ่มการให้นักเรียนมีส่วนร่วมริเริ่มกิจกรรมด้วยตนเองมากขึ้น

6. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ ค้นคว้าอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอโดยไม่ต้องใช้วิธีชู้ด้วยคะแนน หรือการสอบ การตรวจสอบ เป็นต้น

7. พึงระลึกว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในเด็กจะต้องใช้เวลาพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป

8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง และยกย่องชมเชยเมื่อเด็กมีจินตนาการที่แปลกและมีคุณค่า

บัควิทซ์ (Buchwitz, 1981 : 51 – 55 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 82) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ในตัวเด็กจะพัฒนาขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องให้เด็กมีบรรยากาศที่ถูกต้องในโรงเรียน กล่าวคือ ครูต้องใจกว้าง จริงใจต่อเด็ก เพื่อเด็กจะได้เป็นตัวของตัวเองและกล้าแสดงออก ต้องมีการยืดหยุ่นได้ในเรื่องกฎระเบียบต่าง ๆ บ้าง มิใช่ว่าเคร่งครัดไปหมดทุกเรื่อง ครูจะเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้บรรยากาศเหมาะสมต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน

10. ประเภทของกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

อารี พันธุ์ณี (2540 : 152 – 181) กล่าวว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สามารถจัดได้ทุกวิชาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็นกิจกรรมทางภาษา ศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว ดังนี้

10.1 กิจกรรมทางภาษา

กิจกรรมทางภาษาสามารถจัดได้หลายรูปแบบ เพราะรวมเอาทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การอ่าน การพูด และการเขียนไว้ด้วยกัน และภาษายังเป็นสื่อในการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์และการกระทำด้วย จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้ คือ

10.1.1 ฝึกความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดละออ

10.1.2 ฝึกการแสดงออกทางความคิด

10.1.3 ฝึกการกล้าคิด กล้าพูด

10.1.4 ฝึกการบรรยายอย่างสร้างสรรค์

10.1.5 ส่งเสริมการคิดและจินตนาการ

ตัวอย่างเช่น กิจกรรมคิดคล่องแคล่ว อุปกรณ์ ได้แก่ บัตรกิจกรรม

วิธีดำเนินกิจกรรม มีดังนี้

- (1) ให้ลองคิดหาคำตอบจากคำชี้แจงในบัตรกิจกรรมให้มากที่สุด
- (2) ให้นักเรียนบอกชื่อดอกไม้ที่รู้จักมาให้มากที่สุด
- (3) ให้นักเรียนบอกสิ่งที่มีกลิ่นหอมมาให้มากที่สุด

10.2 กิจกรรมความคิดคำนึง

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดความคิดและการแสดงความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่กำหนดให้เพื่อฝึกให้เป็นคนกล้าคิด กล้าเล่นกับจินตนาการของตน และพร้อมทั้งพยายามสร้างจินตนาการให้เป็นผลสำเร็จ จุดมุ่งหมายคือ

- 10.2.1 ส่งเสริมความกล้าคิด กล้าเดาอย่างอิสระ
- 10.2.2 ส่งเสริมการคิดอเนกนัย
- 10.2.3 ส่งเสริมให้บรรยาย ความรู้สึกและความคิดของตน
- 10.2.4 ส่งเสริมความมีอารมณ์ขัน
- 10.2.5 ส่งเสริมจินตนาการ
- 10.2.6 ฝึกความไวในการสังเกต ตัวอย่าง เช่น กิจกรรมสงสัยให้ทาย

วิธีดำเนินกิจกรรมดังนี้

- (1) ครูใส่วัตถุไว้ในถุง 3 อย่างคือ แอสไพริน แวนดา ถุงใส่น้ำแข็ง
- (2) ให้นักเรียนทายดูซิว่าวัตถุในถุงเป็นอะไร
- (3) ในการทายครูตอบเพียงใช่หรือไม่ใช่
- (4) ผู้ตอบถูกเป็นผู้เปิดถุง

10.3 กิจกรรมสร้างสรรค์ทางดนตรีและการเคลื่อนไหว

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่างสร้างสรรค์คิดจินตนาการ และถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระเป็นการบรรยาย เขียนหรือแสดงท่าทางตามจินตนาการของตน จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

- 10.3.1 ฝึกความซาบซึ้งในดนตรี และสามารถแสดงออกด้วยการบรรยายแสดงท่าทางให้สมจริงได้
- 10.3.2 ฝึกคิดและจินตนาการในการแสดงตามบทที่กำหนดให้
- 10.3.3 ฝึกความกล้าในการคิด การแสดงออก
- 10.3.4 ฝึกความไวในการสังเกต
- 10.3.5 ฝึกความเชื่อมั่นในตนเอง

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมคิดจากเสียง อุปกรณ์ ประกอบด้วย แถบบันทึกเสียงเพลง วิธีดำเนินกิจกรรมคือ

- (1) ให้นักเรียนฟังเสียงจากเทป
- (2) ให้นักเรียนบอกว่าเป็นเสียงอะไร
- (3) ให้นักเรียนต่อประโยคถัดไป ตัวอย่างเช่น ตึก ตึก ตึก (ฟังจาก

เทป) เสียงนาฬิกาเดิน โครมตกลงมา (ฟังจากเทป) คือนาฬิกาเสียง

10.4 กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ไม่เพียงส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตาและผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมความคิดอิสระ คิดจินตนาการ ฝึกรู้จักการทำงานด้วยตนเอง และฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งความคิดและการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปะและนำไปสู่การเรียนรู้เขียน อ่าน อย่างสร้างสรรค์ต่อไป กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ได้แก่ การวาดภาพ การพิมพ์ การปั้น การฉีกปะ การตัดปะ และการประดิษฐ์เศษวัสดุ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

งานวิจัยในประเทศ

ละมุด ชัชวาล (2543 : 71 -73) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยประกอบคำถามปลายเปิดที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย โดยศึกษาจากนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 โรงเรียนบ้านโนนป่าซาง จังหวัดเลย จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยประกอบคำถามปลายเปิดกับประกอบคำถามอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ละเอียด ปิ่นสุวรรณ (2543 : 49) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ที่ใช้สื่อพื้นบ้านกับสื่อทั่วไปในกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็ก อายุระหว่าง 4 – 6 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 1 และ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 โรงเรียนบ้านนาแซ่ จังหวัดลำปาง จำนวน 48 คน พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้สื่อพื้นบ้านมีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยใช้สื่อทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วารุณี สกุลภารักษ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์พื้นฐานนาฏศิลป์ไทย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักเรียนชาย - หญิงอายุระหว่าง 5 - 6 ปี กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาล 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 โรงเรียนสาธิตอนุบาลละอออุทิศ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต จำนวน 20 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์พื้นฐานนาฏศิลป์ไทย มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเด็กปฐมวัย ชายและหญิงที่ได้รับการจัดประสบการณ์พื้นฐานนาฏศิลป์ไทยมีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกัน

สุวรรณ ก้อนทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์และเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะประกอบเสียงดนตรีคลาสสิกกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะแบบปกติ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิงอายุระหว่าง 5 - 6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนจินดารัตน์ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จำนวน 30 คน แบ่งเป็น กลุ่มทดลอง 15 คน และกลุ่มควบคุมจำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะประกอบเสียงดนตรีคลาสสิกและเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะแบบปกติ มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เบญจมาศ หาญกล้า (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะโดยใช้อุปกรณ์ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์กับคะแนนจากแบบสังเกตความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะโดยใช้อุปกรณ์ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4 -5 ปี ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนอนุบาลฤทธิยะวรรณาลัย กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ โดยใช้อุปกรณ์ มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคะแนนความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยจากแบบทดสอบไม่สัมพันธ์กับคะแนนความคิดสร้างสรรค์จากแบบสังเกต

งานวิจัยในต่างประเทศ

เจเลน และเออร์บัน (Jellen and Urban, 1986 : 147 อ้างถึงใน ฉัฐฐากร ถนอมตน, 2537 : 22) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของผลสัมฤทธิ์วิชาการกับศักยภาพความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้แบบทดสอบ TCT – DP (Test For Creative Thinking – Drawing Production) ผลปรากฏว่าผู้สัมฤทธิ์ผลทางวิชาการต่ำหรือสูง ไม่จำเป็นต้องมีศักยภาพทางความคิดสร้างสรรค์หรือสูงตามวัย

วิลเลียมส์ (Williams, 1971 : 325 - 358 อ้างถึงใน อารี พันธุ์ณี, 2540 : 32) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดริเริ่ม กับคะแนนวิชา หมวดคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ ภาษา ดนตรี ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดริเริ่มกับคะแนนรวมหมวดศิลปะ ภาษา วิชาดนตรี และวิชาศิลปะ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

คูซิเอมสกี (Kuziemski, 1977 : 1861 – B อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2546 : 67) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ของความคิดสร้างสรรค์กับการเล่นที่ใช้จินตนาการ (Imaginative Play) โดยศึกษากับเด็กระดับปฐมวัย จำนวน 50 คน เป็นเด็กหญิง 25 คน และเด็กชาย 25 คน พบว่าการเล่นที่ใช้จินตนาการมีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์

โคลแอต ซอร์ และเชอร์วูด (Claiatt, Shaw and Sherwood, 1980 : 1061 – 1064 อ้างถึงใน , อารี พันธุ์ณี, 2540 : 34) ได้ทำการทดลองฝึกความสามารถทางการคิดแบบอเนกนัยแก่เด็ก อายุ 5 - 6 ปี จำนวน 48 คน โดยกลุ่มควบคุมได้รับการสอนโดยวิธีใช้คำถามแบบอเนกนัยหรือแบบอื่น พบว่ากลุ่มทดลองมีความคิดสร้างสรรค์กว่ากลุ่มควบคุม

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่สำคัญที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทย กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ กิจกรรมนาฏศิลป์ กิจกรรมการเคลื่อนไหว ส่วนเป็นกิจกรรมที่สนองความต้องการทางธรรมชาติของเด็กและส่งเสริม ให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละคร

1. ความหมายของกิจกรรมการละคร

มาเลย์และด๊าฟ (Maley and Duff, 1979 : 1 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 39) กล่าวว่า กิจกรรมการละคร (Dramatic activities) คือ กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้บุคลิกภาพของตนเองในการเรียนด้วยการเลียนแบบ (Imitate) และการแสดงท่าทาง จินตนาการและความจำ และที่เรียกว่าละครนั้น (Drama) นั้น เนื่องจาก เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถอย่างคาดไม่ถึง เมื่อได้ร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น และคำว่า กิจกรรมการละคร ก็มีได้หมายถึงการแสดงละครต่อหน้าผู้ชม หรือการท่องจำบทสนทนาหรือบทละครสั้น ๆ อย่างเอาจริงเอาจังเพื่อแสดงละครเป็นเรื่องให้ผู้ชมดู

โฮลเดน (Holden, 1981 : 1 – 8 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 40) ได้ให้ความหมายของ drama ในหนังสือ Drama in Language Teaching ไว้ดังนี้

1. เป็นคำที่ใช้เรียกกิจกรรมทุกชนิดที่มีการสมมติ (Let's pretend)
2. เป็นคำที่มีความหมายแคบกว่า การแสดงบนเวที (Theatre)

คือเป็นการประยุกต์การละครเข้ามาใช้เป็นกิจกรรมในชั้นเรียนที่เน้นการปฏิบัติ มากกว่าการแสดง ต่อหน้าผู้ชม กล่าวคือ ผู้เรียน ได้วาดภาพตัวเองหรือเป็นคนอื่นในสถานการณ์ที่สร้างขึ้น ซึ่งการแสดงจะทำให้เกิดความคิดแปลกใหม่

กิจกรรมการละครที่ โฮลเดน (Holden, 1981 : 9 – 27 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 40) กล่าวไว้ได้แก่ การแสดงท่าไม้ (Mime) บทบาทสมมติ (Role – Playing) บทบาทสมมุติขั้นสูงหรือการแสดงสด (Extended Role – playing or improvisation) สถานการณ์จำลอง (Simulation) และเกมทางภาษา (Language games)

ลินเชย์ (Lindsay, 1974 : 50 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 40) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ใช้กิจกรรมเช่นเดียวกับ Holden จากความหมายที่เธอกล่าวไว้ว่า การใช้กิจกรรมการละคร นอกจากทำให้ครูและผู้เรียน ได้สนทนากันแล้วยังต้องแสดงท่าทางด้วย เป็นการให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ภาษาจากสถานการณ์ที่ต้องใช้ร่างกายทุกส่วน ได้แก่ การแสดงท่าไม้ บทบาทสมมติ และการแสดงสด

สตีวิก (Stevick, 1979 : 201 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 40) ได้ให้ความหมายไว้ไม่ต่างไปจากที่กล่าวมา แต่ใช้กิจกรรมจำกัดกว่า ดังนั้น กิจกรรมการละคร หมายถึงกิจกรรม ที่ทำให้นักเรียนสามารถแสดงและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการจัดกิจกรรม การที่นักเรียนสามารถแสดงบทบาทเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้ นั้น เนื่องจากนักเรียน คิดวาดภาพหรือจินตนาการและคิดสร้างลักษณะตัวแสดงไปตามสถานการณ์จำลองและบทบาทสมมติที่จัดขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความคิดและความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535 : 2) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมการละครไว้ว่าเป็นการแสดงเพื่อให้เกิดความบันเทิง และเป็นวิธีการที่เก่าแก่และง่าย ในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความเห็นและการติดต่อ เริ่มตั้งแต่มนุษย์พยายามที่จะสื่อความหมายกันด้วยท่าทาง การแสดงออกด้วยท่าทางของมนุษย์มีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีวิวัฒนาการโดยตลอด การแสดงออกของมนุษย์ที่ว่าเป็น หมายถึง ละครที่มีรูปแบบตายตัว เช่น ละครร้อง ละครรำ ละครนอก ละครใน โขน เป็นต้น ไปจนถึงการแสดงออกทางภาษาและท่าทางที่มีได้มีรูปแบบตายตัว เช่น การแสดงออกด้วยท่าทางและภาษาของเด็กตามจินตนาการ

สุมนมาลย์ นิมเนตพันธ์ (2537 : 5) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมละครไว้ว่าเป็นการแสดงที่ผูกเป็นเรื่อง ซึ่งได้รับสืบทอดมาจากกรีก อียิปต์ จีน มนุษย์ทุกเชื้อชาติย่อมมีการแสดงละคร ความหมายโดยทั่ว ๆ ไป หมายถึงว่าสิ่งใด ๆ ก็ตามจะปรากฏเรื่องราวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ความบันเทิงใจแก่มนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้แสดงความเป็นธรรมชาติของตัวเอง

ออกมาให้ปรากฏเป็นการกระทำหรือสิ่งที่ได้ทำไปแล้วและมีการแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง หมายความว่า “ละคร” ได้เริ่มแล้ว

สรุปได้ว่า กิจกรรมการละคร หมายถึง กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถของตนเองในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและเข้าใจบทบาทของผู้อื่นขณะที่ตนสวมบทบาทนั้นอยู่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจจากการแสดง ละครจึงมีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้จากการที่ได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง

2. คุณประโยชน์ของกิจกรรมการละคร

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกิจกรรมการละคร (นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 45) ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของกิจกรรมไว้ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร โดยเฉพาะทักษะการพูด
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนภาษาที่ได้เรียนแล้วด้วยความสนใจ สนุกสนาน และมีการเคลื่อนไหว
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ในทุกๆ ด้าน ได้ติดต่อสื่อสารทั้งการใช้คำพูดและไม่ใช้คำพูด และเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการจัดกิจกรรม
4. ผู้เรียนได้แสดงบุคลิกของตนเอง เกิดความพึงพอใจในความสำเร็จของตนเอง และเกิดความเชื่อมั่นในที่สุด
5. ผู้เรียนได้ฝึกฝนการแก้ปัญหา การตัดสินใจ และการแก้ไขสถานการณ์

3. ข้อควรคำนึงในการจัดกิจกรรมการละคร

การจัดกิจกรรมการละครควรพึงควรระวังถึงสิ่งสำคัญในการจัดดังต่อไปนี้

1. ภาษา ภาษาเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในกิจกรรมการละคร ซึ่งมีทั้งการใช้คำพูดและไม่ใช้คำพูด (Verbal and Non verbal) และ Holden (1981 : 4 – 5 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 46) ได้เสนอรูปแบบของภาษาที่ครูควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักเพื่อเป็นพื้นฐานในการพูดสื่อความหมายมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะมีเสียง (Vocal feature) และลักษณะไม่มีเสียง (Non - vocal feature)

2. บรรยากาศ การใช้กิจกรรมการละครจะได้รับความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เพราะการจัดกิจกรรมต้องอาศัยบรรยากาศที่เป็นกันเองและผ่อนคลาย (Relaxed Atmosphere) เพื่อส่งเสริมการเข้ากลุ่มและการแสดงออก ดังนั้น การจัดชั้นเรียน การแก้ไขสิ่งผิด นับว่ามีผลกระทบต่อบรรยากาศในชั้นเรียนอย่างยิ่ง

3. การจัดชั้นเรียน จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมกันแห่งการรวมกลุ่ม แต่ครูควรคำนึงถึงความเหมาะสมของกิจกรรมแต่ละอย่าง ซึ่งต้องอาศัยการจัดรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น เป็นที่ว่างโล่ง เป็นรูปครึ่งวงกลม หรือตัววี หรือเป็นวงกลม เป็นต้น (Langenhemi, 1980 : 43 ; cited from Maley and Duff, 1979 : 17 – 19 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 47)

4. การแก้ไขข้อบกพร่อง บัซเนล มอเรล (Bushnell, Morel, 1980 : x อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 47) และมาเลย์ คัฟ (Maley and Duff, 1979 : 17 – 18 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 47) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขเรื่องนี้ว่า ครูไม่ควรขัดจังหวะขณะที่นักเรียนกำลังแสดงแล้วเกิดผิดพลาดขึ้น ครูอาจจะวิจารณ์ทั่ว ๆ ไปหลังจากแสดงเสร็จแล้ว แต่ข้อผิดพลาดที่เล็กน้อยครูอาจปล่อยให้ให้นักเรียนได้ตรวจสอบในหมู่นักเรียนด้วยตนเอง

5. บทบาทของครู ครูจะทำหน้าที่เสนอบทหรือบทบาท (Scenario) เป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของแต่ละกิจกรรมที่จัด ในระหว่างที่กิจกรรมกำลังดำเนินอยู่นั้น ครูควรเดินดูที่ละกลุ่มคอยให้คำปรึกษา และบันทึกปัญหาเฉพาะรายบุคคล และหลังการแสดง ครูควรมีบทบาทในการอภิปราย โดยใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนได้พูดอภิปรายอย่างทั่วถึง และได้พูดอย่างเสรี (Maley and Duff, 1979 : 17–19 ; cited by Holden, 1981 : 13 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 48)

4. พัฒนาการเด็กเกี่ยวกับกิจกรรมการละคร

การจัดกิจกรรมการละครนั้น ผู้จัดกิจกรรมควรมีความเข้าใจในพัฒนาการและความพร้อมของเด็ก เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสมตามอายุและความต้องการของเด็กวัยต่างๆ ซึ่งพรรัตน์ ดำรุง (2547 : 71 - 76) ได้กล่าวถึงพัฒนาการเด็กเกี่ยวกับละครไว้ดังนี้

4.1 วัยเด็กเล็ก – 5 ปี

พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กวัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ทั้งด้านรูปร่าง กล้ามเนื้อ กระดูก เด็กในวัยนี้สามารถบังคับการเคลื่อนไหวได้ดีขึ้น เดินคล่องแคล่ว วิ่ง กระโดดได้ เด็กในวัยนี้ไม่ชอบอยู่นิ่งนาน ๆ สามารถควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อใหญ่ได้ดี ความสัมพันธ์ทางตาและมือยังไม่ดี เด็กในวัยนี้สามารถจดจำสัญลักษณ์ได้ดี สามารถแสดงออกได้ดี เล่าเรื่องและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี วาดรูปและสามารถคิดประดิษฐ์ภาพ การใช้สีสันทัน ชอบการร้องรำ ทำเพลง การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนุกสนาน วิ่งเล่น ปีนป่าย และกิจกรรมที่เน้นการเคลื่อนไหว

ทางด้านจิตใจ เด็กในวัยนี้ต้องการความรัก ความอบอุ่นจากครอบครัวมากที่สุด เป็นวัยที่มักถือตนเองเป็นใหญ่ มองทุก ๆ อย่างจากความคิดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องใกล้ตัว ครอบครัว และเพื่อน ๆ โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง รู้จักผิดและถูก มีจิตใจร่าเริง แจ่มใส อย่างไรก็ตามเด็กวัยนี้ยังควบคุมอารมณ์ไม่มั่นคง รู้จักโกรธ อิจฉาริษยา วิดกกังวล และจะแสดง

อารมณ์ทันที เมื่อกลัวและโกรธ ความกลัวเกิดจากจินตนาการ เช่น กลัวความมืด กลัวสัตว์ประหลาด กลัวการเจ็บ ลักษณะความกลัวเช่นนี้ จะลดลงเมื่ออายุมากขึ้น

สังคมของเด็กในวัยนี้เป็นสังคมเล็ก ๆ ภายในครอบครัว เด็ก ๆ ชอบเล่นคนเดียว เล่นกับตุ๊กตาหรือสิ่งของที่ตนชอบ ถ้าไปโรงเรียน สังคมของเด็กก็จะกว้างขึ้น ต้องปรับตนเองให้เข้ากับครูและเพื่อน ๆ ในโรงเรียนให้ได้ดีขึ้น พัฒนาการทางสังคมของเด็ก จะเป็นเช่นไรนั้นขึ้นอยู่กับการเล่นที่บ้าน

พัฒนาการทางด้านศิลปะและการละครที่เหมาะสมกับเด็กวัยนี้ ถ้าเป็นหนังสือควรเป็นหนังสือภาพที่มีสีสันชัดเจน กิจกรรมการละครควรเป็นการแสดงเชิงเล่าเรื่องสั้น ๆ การเล่านิทานประกอบหุ่น และภาพเขียน การแสดงหุ่นเชิดมือ เด็กชอบการเล่นสมมติ กิจกรรมละครในห้องเรียนที่เด็ก ๆ ได้มีส่วนร่วมแสดง ร้องเพลง เต้นรำ ร่วมแสดงบทบาทสมมติ เช่น เป็นต้นไม้ เป็นดวงอาทิตย์ เป็นแมลง หรือช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปได้ การแสดงละครที่ให้เด็กเล็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงด้วยนั้นเป็นการสร้างประสบการณ์ตรงให้กับเด็ก ๆ ทำให้ละครสนุกและมีความหมาย เช่น กิจกรรมที่ให้เด็ก ๆ ช่วยหาสิ่งของ ช่วยดึงพระเอกออกจากหลุมใหญ่ ช่วยตระโกนขับไล่ผู้ร้าย กิจกรรมละครที่เด็กเล็ก ๆ ชอบมากคือละครที่เด็กมีส่วนร่วมแสดง (Participation play) บรรยายการแสดงแบบเป็นกันเอง อบอุ่น และเด็ก ๆ ได้รับความสนุกสนานเมื่อละครจบลง มีตัวละครน่าสนใจและมีโครงเรื่องง่าย ๆ มีคำซ้ำ ๆ หรือคล้องจองกัน เป็นเรื่องใกล้ตัว เด็กวัยนี้ชอบตัวละครที่เป็นเด็กด้วยกัน เป็นสัตว์ที่ตัวเล็ก หรือเป็นตุ๊กตา

4.2 เด็กวัย 6 – 9 ปี

พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กวัยนี้ช้ากว่าเด็กวัย 3 – 5 ปีมาก ช่วงวัยนี้เด็กชายจะโตกว่าเด็กหญิง อาหารมีส่วนสำคัญในการเจริญเติบโตของเด็กมาก เด็กสามารถบังคับกล้ามเนื้อใหญ่และย่อยได้ดี สามารถทำอะไรที่ต้องฝึกทักษะได้ เช่น การเล่นฟุตบอล ดึงจักรยาน กระโดดสูง วิ่งเร็ว เด็กวัยนี้ชอบฝึกทักษะเพื่อไม่ให้เหนื่อยหน้าเพื่อน เด็กสามารถอ่านเขียน วาดรูปได้ดีขึ้น ชอบอยู่กับเพื่อน ๆ และมีความสนใจที่นานกว่าเด็กเล็ก

เด็กในวัยนี้สามารถเข้าใจการใช้สัญลักษณ์ได้ดี อ่านออก เขียนได้ มีความเข้าใจเรื่องเหตุผล ควบคุมอารมณ์ได้ สามารถเปรียบเทียบจัดลำดับและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ อยากรู้ อยากเห็น มีความคล่องแคล่วมาก ชอบทำกิจกรรม ไม่อยู่เฉย ต้องการเป็นผู้มีสมรรถภาพในการทำงานได้ดีและสำเร็จ เด็กในวัยนี้ต้องการเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง มีความวิตกกังวลทางด้านความต่างจากผู้อื่น กลัวถูกล้อ ถ้าโกรธอาจมีการต่อสู้โดยใช้กำลัง

พัฒนาการด้านศิลปะและการละคร เด็กในวัยนี้มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น กลัวความมืด เข้าใจสัญลักษณ์และสื่อด้วยภาษา สามารถเชื่อมเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดี เป็นผู้ที่มีความสามารถ

แยกแยะระหว่างการแสดงกับความจริง รู้จักการเปรียบเทียบ มีรสนิยม สามารถเข้าใจและติดตาม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ไม่กลัวตัวละครที่ร้าย รู้สึกตื่นเต้นและจะเฝ้าดูพฤติกรรมตัวละคร ตัวร้ายต่าง ๆ มีสมาธิติดตามเรื่องได้ดี เอาใจช่วยตัวละครที่ค้อยกว่าเมื่อประสบปัญหา ชอบเรื่องที่ ตัวเอกยังเด็กและค้อยกว่าตัวร้าย แต่ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จในการทำงานยาก ๆ อยากรู้ เรื่องราวที่เป็นความลับ ประตูที่ปิดไว้ การซ่อนสมบัติ ชอบโครงเรื่องที่ฉับไว ความดีได้รับการ ตอบสนอง ความชั่วพ่ายแพ้ไปและควรถูกลงโทษอย่างสาสม

เด็กในวัยนี้แสดงอารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ เริ่มกลัวความตาย ความพลัดพราก จึงพร้อมที่จะแสดงออก ชอบตัวละครที่มาจากจินตนาการ เรื่องที่ชอบมีหลากหลาย ชอบการผจญภัย เทพนิยาย เด็กผู้ชายชอบตัวละครเอกที่เก่ง คล่องแคล่ว มีอุดมคติ เด็กหญิงชอบเรื่องอุดมคติ เด็กวัยนี้ยังไม่เข้าใจคำพูดในการเยาะเย้ยถากถาง แต่ก็เข้าใจอารมณ์ขันที่เกิดขึ้นจากการกระทำเชิงตลกเจ็บตัว เช่น วิ่งไล่กัน การชนกัน และการเล่นซ่อนหา ความสนใจด้านศิลปะจะชอบฉากที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ มีความชัดเจน มีสีสันที่งดงาม ซึ่งนำไปสู่พื้นฐานในการเข้าใจและรสนิยมด้านความงามทางด้านศิลปะ

4.3 เด็กวัย 9 – 12 ปี

เด็กในวัยนี้มีพัฒนาการทางด้านร่างกายที่แตกต่างระหว่างเพศชายและหญิง ในระยะนี้เด็กหญิงจะโตเร็วกว่าเด็กชาย มีการแยกกลุ่มกันชัดเจนระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง มีพัฒนาการทางภาษาที่ดีมาก สามารถเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ มีความสนใจชีวิตผู้อื่น และมีความต้องการแสวงหารูปแบบที่ถูกต้องและเป็นอุดมคติ บูชาความกล้าหาญและความชอบธรรม เด็กผู้หญิงสนใจเรื่องโรแมนติก การให้อภัย ชอบเรื่องที่ลึกซึ้งกินใจ และให้การเรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เด็กวัยนี้มีความสนใจด้านจิตใจ นามธรรม อารมณ์ มิตรภาพระหว่างเพื่อน ความกลัวเกิดจากการไม่ได้รับเข้ากลุ่ม คิดมากเรื่องความพิการ และความไม่เหมือนกับผู้อื่น

พัฒนาการด้านศิลปะและการละคร มีความสนใจเกี่ยวกับศิลปะการละคร เด็กในวัยนี้จะให้ความสนใจเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์ด้วยกัน การใช้ชีวิต การผจญภัย เด็กชายชอบเรื่องเกี่ยวกับสงคราม กีฬา เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ เด็กหญิงชอบเรื่องการเสียดสี บุคคลเด่นดัง ชอบเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ แต่เด็กผู้ชายไม่ชอบเรื่องเหล่านี้เลย ตัวละครในละครสามารถพัฒนาอุปนิสัย มีรายละเอียดน่าสนใจ เรื่องราวสามารถโยงกับชีวิตจริงมาสู่ละครได้ ตัวละครสำหรับเด็กวัยนี้ จึงควรมีพัฒนาการและการเรียนรู้ที่เด็กสัมผัสได้เด่นชัด

4.4 เด็กวัย 12 – 18 ปี

พัฒนาการของเด็กวัยนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างบุคคล และความแตกต่างของเพศชายและหญิง ความเปลี่ยนแปลงทางความสูงรวดเร็วมาก วัยแรกเริ่ม เป็นวัยที่เด็กหญิงมีความแตกต่างจากเด็กชายอย่างชัดเจน เป็นช่วงที่ร่างกายเตรียมพร้อมเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ คิดสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ สนใจปรัชญาชีวิต มีเหตุผล มีหลักการ มีแนวคิดของตนเองเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม มนุษย์และความเสมอภาค

เด็กในวัยนี้มีค่านิยมที่ชัดเจน ต้องการมีอิสระทางด้านจิตใจและอารมณ์ ต้องการมีพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ต้องการหลุดพ้นจากโลกของเด็กแยกกลุ่มหญิง และชายน้อยลง สนใจเรื่องการพัฒนานบุคลิกภาพ ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้าสังคม และการดำเนินชีวิตในอนาคต

พัฒนาการด้านศิลปะและการละคร เด็กวัยนี้พร้อมที่จะช่วยงาน ชอบงานที่จริงจัง ให้ความสนใจกับละครที่ซับซ้อน สนใจตัวละครที่มีอายุน้อย มีความสับสนเรื่องการดำเนินชีวิต ที่ต่อต้านสังคม ชื่นชอบอิสรภาพ ชอบเรื่องราวที่เกี่ยวกับความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นวัยรุ่น ยาเสพติด การตัดสินใจเกี่ยวกับสังคม ยอมรับความเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ชอบคนที่มีความอดทน เสียสละ

ละครที่เหมาะสมกับเด็กวัยนี้ เช่น ละครของเชกสเปียร์ ละครแนวเหมือนจริง (realistic) ซึ่งเป็นการแสดงที่จริงจัง เข้มข้น เน้นความรัก อดทน และความยิ่งใหญ่ เรื่องนักสืบละครชนหัวเกี่ยวกับครอบครัว เรื่องวิทยาศาสตร์ เรื่องแฟนตาซี (fantasy) บ้างถ้าไม่เด็กเกินไป เด็กวัยนี้สามารถเรียนรู้เรื่องศิลปะและทำงานหนักได้ดี จึงเป็นวัยเหมาะที่จะฝึกฝนการละครและการแสดงพื้นฐาน

กล่าวสรุปได้ว่า พัฒนาการเด็กเกี่ยวกับกิจกรรมการละครขึ้นอยู่กับความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็กในแต่ละช่วงวัย ซึ่งเป็นเหตุที่ส่งผลให้พัฒนาการทางด้านศิลปะและการละครในแต่ละช่วงวัยแตกต่างกันไป

5. ชนิดของกิจกรรมการละคร

จากการศึกษาพบว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ได้ใช้กิจกรรมมากมายชนิดต่างกันและมีวิธีการจัดกิจกรรมต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่ยังมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งกิจกรรมการละครออกเป็น 7 ชนิด ด้วยกัน โดยเรียงลำดับจากกิจกรรมง่าย ๆ ซึ่งใช้เป็นกิจกรรมเบื้องต้นไปจนถึงกิจกรรมที่ยากขึ้น ตามลำดับมีดังนี้คือ 1. เกม (Games) 2. การแสดงทำใบ้ (Mime) 3. บทบาท

สมมติ (Role – playing) 4. การแสดงสด (Improvisation) 5. สถานการณ์จำลอง (Simulation) 6. การเล่าเรื่อง (Storytelling) 7. การแสดงละครเป็นเรื่อง (Dramatization)

กิจกรรมที่ใช้ในการฝึกขั้นแรก ๆ ควรเป็นกิจกรรมง่าย ๆ เช่น เกมและการแสดงทำไปอย่างง่าย ๆ ซึ่งจะใช้เป็นกิจกรรมฝึกอุปกรณ์เพื่อสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดผ่อนคลาย เกิดความรู้สึกที่ดี สร้างเสริมความรู้สึกแห่งการรวมกลุ่ม และส่งเสริมให้มีการเคลื่อนไหวและสำรวจความคิด เกิดจินตนาการและมีการควบคุมตนเอง

กิจกรรมการละครที่เรียงลำดับจากกิจกรรมง่าย ๆ ซึ่งใช้เป็นกิจกรรมเบื้องต้นไปจนถึงกิจกรรมที่ยากขึ้น ตามลำดับมีดังนี้

5.1 เกม

เกมเป็นกิจกรรมชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นกิจกรรมละครเบื้องต้น เกมจะช่วยให้การสื่อสารได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังช่วยลดความตึงเครียดให้คลายความเพิกเฉย สร้างความสัมพันธ์และรู้จักทำงานเป็นกลุ่ม โดยใช้กฎเกณฑ์และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

5.2 การแสดงทำไป

การแสดงทำไป เป็นศิลปะของการใช้ทุก ๆ ส่วนของร่างกายเพื่อสื่อความคิดหรือสื่อความหมายของการแสดงให้ผู้อื่นดูโดยไม่ใช้คำพูดประกอบเลย การแสดงทำไปในขั้นแรก ๆ มิได้เพื่อการตีความหมาย แต่เพื่อให้ผู้เรียนคิดค้นท่าทางขึ้นเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้จากการสำรวจความคิดที่จะจดจำประสบการณ์ในอดีต ทั้งที่ได้จากการอ่านได้ยิน หรือได้ประสบการณ์ด้วยตนเอง แล้วแสดงออกมาเป็นท่าไป ทักษะเหล่านี้จำเป็นในการเรียนรู้อย่างยิ่ง

ไฮนิกและสติลเวล (Heinig and Stillwell, 1981 : 24 – 26 อ้างถึงใน นิติยา ประพฤติกิจ, 2526 : 51) ได้แบ่งการแสดงทำไปสำหรับกิจกรรมเบื้องต้น ออกเป็น 5 ชนิด คือ

5.2.1. การแสดงท่าทางต่าง ๆ (Varieties of action) เช่น ใช้ทุกส่วนของร่างกายเคลื่อนไหวทุก ๆ ทิศ และระดับ เช่น ขึ้นและลง หน้าและหลัง ซ้ายและขวา หมุนตัวและก้มลง เป็นต้น ครูหรือผู้ทำอาจให้นักเรียนแสดงซ้ำ 2-3 ครั้ง และเร่งความเร็วขึ้นหรือแสดงซ้ำ ๆ แบบ slowmotion เหมือนอยู่ในอวกาศ

5.2.2. การแสดงท่าทางตามลักษณะตัวละครหรือหัวข้อเรื่องนิทาน (Varieties of characters and topics)

5.2.3. การแสดงทำไปที่เน้นการรับรู้ความรู้สึก (Sensory awareness) ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5

5.2.4. การแสดงทำไปประกอบกับการแสดงอารมณ์ (Emotions)

5.2.5. การแสดงท่าใบ้ที่มีข้อขัดแย้ง (Conflict) การแสดงเช่นนี้ทำให้มีลักษณะเป็นละครมากขึ้น

เมื่อผู้เรียนได้ฝึกและพัฒนาการแสดงท่าใบ้มากขึ้น ต่อไปผู้เรียนก็จะสามารถสร้างสรรค์ความคิดขึ้นเองและแสดงท่าทางประกอบให้เหมาะสมได้ อาจเป็นการแสดงเหตุการณ์ในอดีตตามลำดับเวลา หรือเรื่องที่จินตนาการขึ้นเองซึ่งจะค่อย ๆ ยาวและยากขึ้น

5.3 การแสดงท่าทางประกอบเพลง

การแสดงท่าทางประกอบเพลง คือ การทำท่าทางและการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายประกอบกับเพลงและทำนองดนตรีโดยที่ทำทางการเคลื่อนไหวจะต้องมีความสอดคล้องกับบทเพลง

5.4 บทบาทสมมติ

กิจกรรมการละครที่ง่ายที่สุดที่ครูส่วนมากใช้ก็คือ บทบาทสมมติ ทั้งนี้เพราะครูผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องมีความชำนาญพิเศษและจะใช้ในชั้นเรียนใดก็ได้ แต่การใช้บทบาทสมมติครูจะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการสร้างสถานการณ์และการฝึกฝนเป็นสำคัญ

5.5 การแสดงสด

การแสดงสดถือว่าเป็นเป้าหมายในการจัดกิจกรรมการละคร เพราะการแสดงสดจะต้องอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้น เป็นตัวสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถแสดงสดได้

ฮัทซ์ (Huch, 1987 : 5 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 60) ให้ความหมายไว้ว่า การแสดงสด เป็นเทคนิคการละครอย่างหนึ่งซึ่งผู้แสดงจะแสดงโดยทันทีเหมือนธรรมชาติไม่มีการเตรียมล่วงหน้า ผู้แสดงมีอิสระในการแสดงทั้งการใช้คำพูดและสีหน้าท่าทางให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่สร้างขึ้น การแสดงสดจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในด้านการพูด ภาษา และการแสดงท่าทาง เพราะจะต้องคิด จัดลำดับ และแสดงออกมาโดยทันที

5.6 สถานการณ์จำลอง

คำว่า สถานการณ์จำลอง หรือบางคนเรียกว่า สถานการณ์สมมติ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการละคร ซึ่งบางคนมักเรียกควบคู่กันกับบทบาทสมมติ คำนี้ได้มีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ดังเช่น

โฮเดินซ์ (Holden, 1981 : 10 – 11 อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ, 2526 : 64) กล่าวว่า สถานการณ์จำลองจัดว่าเป็นกิจกรรมแก้ปัญหา (Problem – solving) จะมีการอภิปรายปัญหาซึ่งครูเป็นผู้เสนอ โดยใช้หลายรูปแบบเช่น ใช้แผนที่ แผนที่ เทปสัมภาษณ์ ข่าวจากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น และนักเรียนจะได้รับบัตรบทบาท ซึ่งบรรจุข้อมูลที่จำเป็นในปัญหานั้น ลักษณะตัวละคร และทัศนคติของตนเอง ลักษณะของกิจกรรมการละครชนิดนี้มักจะแสดงอยู่กับที่

5.7 การเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่องเป็นกิจกรรมการละครอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์เพราะการเล่าเรื่อง จะช่วยในการเริ่มเรื่อง ใช้สรุปผลการแสดง และเป็นวิธีการสร้างเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต การเล่าเรื่อง มี 5 วิธี ดังนี้

- 5.7.1 การเล่าเรื่องโดยใช้สมมุติภาพที่ไม่มีคำอธิบาย
- 5.7.2 การเล่าเรื่องโดยใช้รูปภาพ
- 5.7.3 การเล่าเรื่องโดยสวมบทบาทเป็นตัวละครในเรื่อง
- 5.7.4 การเล่าเรื่องโดยวิธีอื่น ๆ
- 5.7.5 การเล่าเรื่องในเวลาจำกัด

5.8 การแสดงละครเป็นเรื่อง

การแสดงละครเป็นเรื่อง หมายถึง การแสดงละครจากเรื่องราว บทละคร หรือ อื่นๆ นับว่าเป็นการแสดงสดอย่างหนึ่ง แต่มีการฝึกซ้อมล่วงหน้า กิจกรรมชนิดนี้มิได้มุ่งที่การ ท่องจำเพื่อการแสดงบนเวที แต่มุ่งให้ผู้เรียนได้แสดงเป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละคร

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการละครทั้งงานในประเทศและ ต่างประเทศ นับว่ายังมีน้อยมาก ดังปรากฏดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

สาลินี หมายเจริญ (2527 : 51 – 101) ได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการเสนอการจัดละคร ประกอบการสอนภาษาไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการใช้ละครประกอบการสอนภาษาไทย ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ ชนิดมาตราส่วนประเมินค่า และปลายเปิด เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นผู้บริหาร จำนวน 27 คน อาจารย์ ผู้สอนวิชาภาษาไทย จำนวน 135 คน และนักเรียนจำนวน 324 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เขตกรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า ละครที่ใช้ ประกอบการสอนภาษาไทยในระดับมาก ได้แก่ การแสดงละครพูด การแสดงละครใบ้ประกอบ วรรณคดี การแสดงบทบาทประกอบวรรณคดี ลักษณะที่ใช้ละครเป็นการฝึกทักษะ ในการจัด กิจกรรมการแสดง การนำเข้าสู่บทเรียน การสอนเนื้อหาวิชาและสรุปบทเรียนอยู่ในระดับมาก และทุก ฝ่ายมีความเห็นตรงกันว่า การใช้ละครในการเรียนทุกครั้งให้ผลดีอยู่ในระดับมาก

มานวิกา ผลพิรุฬห์ (2533 : 80 -81) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสามารถในการเล่า เหตุการณ์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอน โดยใช้ทักษะพื้นฐานละครสร้างสรรค์กับการสอนตาม

แผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของโรงเรียนอนุบาลสามเสนฯ จำนวน 30 คน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยใช้ทักษะพื้นฐานละครสร้างสรรค์ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผลการทดลองพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนโดยใช้ทักษะละครสร้างสรรค์มีความสามารถในการเล่าเหตุการณ์สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความสามารถด้านการพูดรายละเอียดของเหตุการณ์ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมและทั้ง 2 กลุ่มมีความสามารถด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ไม่แตกต่างกันทั้ง 2 กลุ่ม มีความสามารถในการเล่าเหตุการณ์ด้านการพูดรายละเอียดของเหตุการณ์และด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์สูงกว่าก่อนการทดลอง

พจมาน เทียนมนัส (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นิทานประกอบการแสดงละครสร้างสรรค์ และประกอบการวาดภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 38 คน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มทดลอง 1 ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นิทานประกอบการแสดงละครสร้างสรรค์ กลุ่มทดลอง 2 ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นิทานประกอบการวาดภาพ ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นิทานประกอบการแสดงละครสร้างสรรค์ และประกอบการวาดภาพมีความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เบญจพร สมานมาก (2540 : 79 – 80) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมละครสอดเสริมจริยธรรม และการสนทนาเสริมจริยธรรม ที่มีผลต่อการรับรู้ทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชาย – หญิง อายุ 5 – 6 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 โรงเรียนอนุบาลบุรีรัมย์ จำนวน 45 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 กลุ่มทดลอง 2 และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน จากการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมละครสอดเสริมจริยธรรม กิจกรรมสนทนาเสริมจริยธรรม และกิจกรรมแบบปกติ มีการรับรู้ทางจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ พบว่า คะแนนเฉลี่ยการรับรู้ทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย กลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมละครสอดเสริมจริยธรรมแตกต่างจากกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาเสริมจริยธรรม และกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาเสริมจริยธรรมและกิจกรรมแบบปกติ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

กรรณิการ์ พงศ์เลิศวุฒิ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมเล่านิทานประกอบละครสร้างสรรค์ต่อความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัยชาย – หญิง ที่มีอายุระหว่าง 5 – 6 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนปรเมถุติศึกษาเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร จำนวน 12 คน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่านิทานประกอบละครสร้างสรรค์ ก่อนและระหว่างจัดกิจกรรมโดยเฉลี่ยรวมและจำแนกรายด้านในแต่ละช่วงสัปดาห์มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างก่อนจัดกิจกรรมและระหว่างจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้นตลอดช่วงเวลา 8 สัปดาห์

งานวิจัยในต่างประเทศ

ลี (Lee, 1974 : 269 – 290 อ้างถึงใน เบญจพร สมานมาก, 2540 : 35) ได้ทดลองสอนนักเรียนในระดับประถมศึกษา โดยใช้การแสดงละครประกอบการสอน ผลปรากฏว่า ช่วยทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่เขาต้องการได้อย่างสนุกสนาน ผู้เรียนสนใจและได้ร่วมกิจกรรมในการเรียนโดยทั่วถึง และได้เสนอแนะว่าการแสดงนี้ไม่จำเป็นต้องจัดเป็นเวที และจะจัดที่ใดก็ได้

ชมิดท์ เอลิซ่า และคาธี (Schmidt, Elissa and Kathy, 1975: 111 – 114 อ้างถึงใน เบญจพร สมานมาก, 2540 : 35) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องละครสร้างสรรค์และความคิดสร้างสรรค์ โดยทำการทดลองกับเด็กอนุบาล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 39 คน เรียนโดยการใช้องค์ประกอบละคร และกลุ่มควบคุม ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน เรียนด้วยวิธีเดิมเช่นปกติ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองได้คะแนนสูงกว่า ในการทำแบบทดสอบด้านความคิดสร้างสรรค์ 2 ฉบับ คือ ด้านคำพูด และด้านการสังเกต

มาเรนนอน (Maranon, 1981 : 124 – A อ้างถึงใน เบญจพร สมานมาก, 2540 : 36) ได้ทำการวิจัยแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนาของการจัดโปรแกรมละครสร้างสรรค์สำหรับเด็กที่แตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาการพูดภาษาอังกฤษของเด็กอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกัน กลุ่มตัวอย่างอายุระหว่าง 7 – 8 ปี 11– 12 ปี และ 13 – 15 ปี การศึกษาครั้งนี้ มุ่งเปรียบเทียบตัวแปรต่าง ๆ คือการเปรียบเทียบการใช้ภาษาอังกฤษของชั้นที่จัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์กับชั้นที่เรียนตามปกติ และชั้นที่เรียนตามความสนใจ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้ฝึกปฏิบัติสัมพันธในกิจกรรมละครสร้างสรรค์ในสภาพที่เหมาะสมคือ ใช้เนื้อหาแบบ 2 ภาษา และ 2 วัฒนธรรม จะสามารถพัฒนาความคล่องแคล่วในการใช้ภาษาอังกฤษของเด็กอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดี ลา ครูซ เรย์ (De La Cruz , Rey, 1996 : 3913 – A อ้างถึงในทัศนัย อุดมพันธ์, 2541 : 32) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อทักษะทางสังคมและทักษะ

ทางการพูดสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ จำนวน 35 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 21 คน กลุ่มควบคุม 14 คน โดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกกิจกรรมละครสร้างสรรค์เป็นเวลา 12 สัปดาห์ กลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมแบบปกติผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีพัฒนาการด้านภาษา และด้านสังคมสูงกว่ากลุ่มควบคุมจากการวิเคราะห์ทางสถิติชี้ให้เห็นว่า กลุ่มทดลองมีพัฒนาการทางภาษาและสังคมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ และจากการสัมภาษณ์เด็กกลุ่มทดลองมีความสุขสนุกสนานจากการเรียนรู้จากกิจกรรมการละครมาก

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการละคร สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนและส่งเสริมพัฒนาการเด็กหลายด้าน กิจกรรมการละครเป็นกิจกรรมที่เด็ก ได้แสดงออก ได้เรียนรู้จากการลงมือกระทำ การเล่นละครช่วยให้เด็กสามารถแสดงพลังสร้างสรรค์ได้อย่างตรงไปตรงมา และยังเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม เด็กสามารถแสดงได้อย่างอิสระเสรี ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งเหมาะกับธรรมชาติของเด็กปฐมวัย